

Conservation of *Anser erythropus* on European migration route
LIFE 05 NAT/FIN/000105

KESKKONNAMINISTEERIUM

Rohkem informatsiooni väike-laukhanede ja Life-projekti kohta:

www.wwf.fi/lwfg ja www.piskulka.net

Trükis on valminud Life-Nature projekti “Väike-laukhane kaitse Euroopa rändeteel” raames.

Tekst: Maire Toming

Avaldatud andmed Tomas Aarvak ja Ingar Jostein Øien

Joonistused: Jari Kostet

Kujundus: Aurik

Kontakt:

Riiklik Looduskaitsekeskus Hiiu-Lääne regioon

Lihula vald, Penijõe

Läänemaa 90305

Tel 47 24225;

Fax 47 24235

E-mail: maire.toming@lk.ee; maire@matsalu.ee

Väike-laukhani
Anser erythropus

Väike-laukhani

Anser erythropus

on arktilises tundras ja metsatundras pesitsev ülemaailmselt ohustatud ja kaitstud haneliik. Ajalooliselt hõlmab nende levikuala kogu Euraasia mandri põhjaosa. Tänapäevaks on väike-laukhanede Euroopa-osa pesitusareaal kokku kuivanud ainult väikesteks laikudeks Põhja-Norras ja Rootsis. Eestis nad ei pesitse, aga rändepeatuspaigana omab eeskätt Lääne-Eesti siiski suurt tähtsust.

Väike-laukhanede maailmapopulatsiooni suuruseks on praegusel hetkel ligikaudu 25 000 isendit. Erinevate rändeteede kasutamise ja geneetilise struktuuri alusel jagunevad väike-laukhaned kolme eraldiseisvasse alamrühma:

Idapoolne põhipopulatsioon (pesitsevad Siberis Taimõri poolsaarest ida pool)

Läänepoolne põhipopulatsioon (pesitsevad Lääne-Siberis ja Venemaa loodeosas)

Skandinaavia poolsaare põhjaosas pesitsev Fennoskandia populatsioon, mis on katastroofiliselt kahanenud ja mille moodustavad praegusel hetkel vähem kui sada lindu

Fennoskandia väike-laukhaned rändavad läbi ka Eestist, kus neid võib suurima tõenäosusega kohata kevaditi aprilli teisest poolest kuni mai keskpaigani. Sügise sajahooaja jooksul on neid õnneks harva näha, aga ikkagi juhtub mõni kogemata ka püssitoru ette.

Väike-laukhane paar (isalind paremal)
Foto: Ingar Jostein Øien

Väike-laukhane eristamine suur-laukhanest

Väike-laukhanede kaitsmise teeb keerukaks eelkõige nende ülisuur sarnasus suur-laukhanedega. Mõlemal on valged otsmikud ja tumedad kõhulaigud, ka suuruse vahe ei ole eriti märgatav.

Väike-laukhane distantsilt jälgides paistab silma eelkõige linnu tumedam pea ja kaela ülaosa. Samal ajal on nende kael veidi lühem ja jätab tugevama mulje. Valge otsmikulauk ulatub väike-laukhanel kõrgemale ja lõpeb alles pealael silmade vahel (puudub noorlindudel). Lisaks on neil veel väike kolmnurgakujuline nokk, väiksem kasv ja suhteliselt pikemad tiivad, mis tavaliselt ulatuvad seisval linnul üle sabaotsa. Väike-laukhanede liigutused on tavaliselt kiired ja energilised, kõnd meenutab pigem jooksu. Suure silmaga ümar pea, aktiivne olek ja sulestiku kergelt sametine toon annavad neile armsa väljanägemise.

Väike-laukhane nägu eristavad suur-laukhane omast järgmised tunnused:

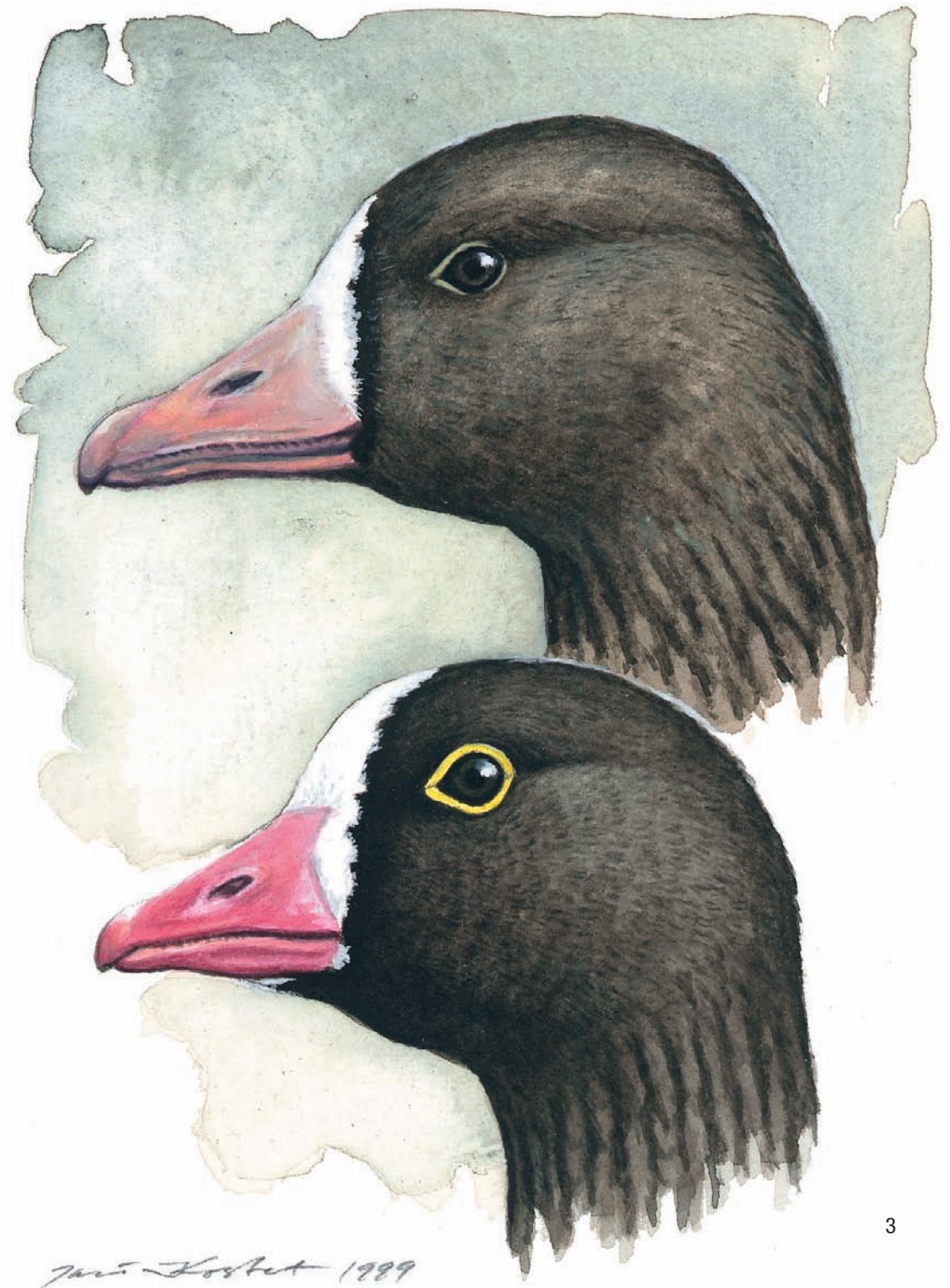
Kollane silmarõngas on üks kindlamatest väike-laukhane tunnustest, aga kahjuks ei paista see eriti kaugele

Lauk ulatub kõrgemale pealaele kui suur-laukhanel, lõpeb silmade vahel

Nokk on lühike ja peaaegu kolmnurgakujuline, sügavroosa

Kael on ühtlaselt tumepruun, lühem ja kompaktsem kui suur-laukhanel

Pea on ümaram, järsemalt tõusva otsmikuga ja tumedam kui suur-laukhanel

Jaan Kõrb 1989

Hallhani (*Anser anser*) – Kõige suurem meil esinevatest hanedest. Üleni pruunikashall, suure roosaka või oranzkollaka noka ja roosade jalgadega. Lennul paistab silma heledam tiiva ees-serv.

Rabahani (*Anser fabalis*) – Pruunika värvusega hani. Nokk musta-oranzikirju, jalad kollakasoranzid. Kael on pikk ja pea tumepruun

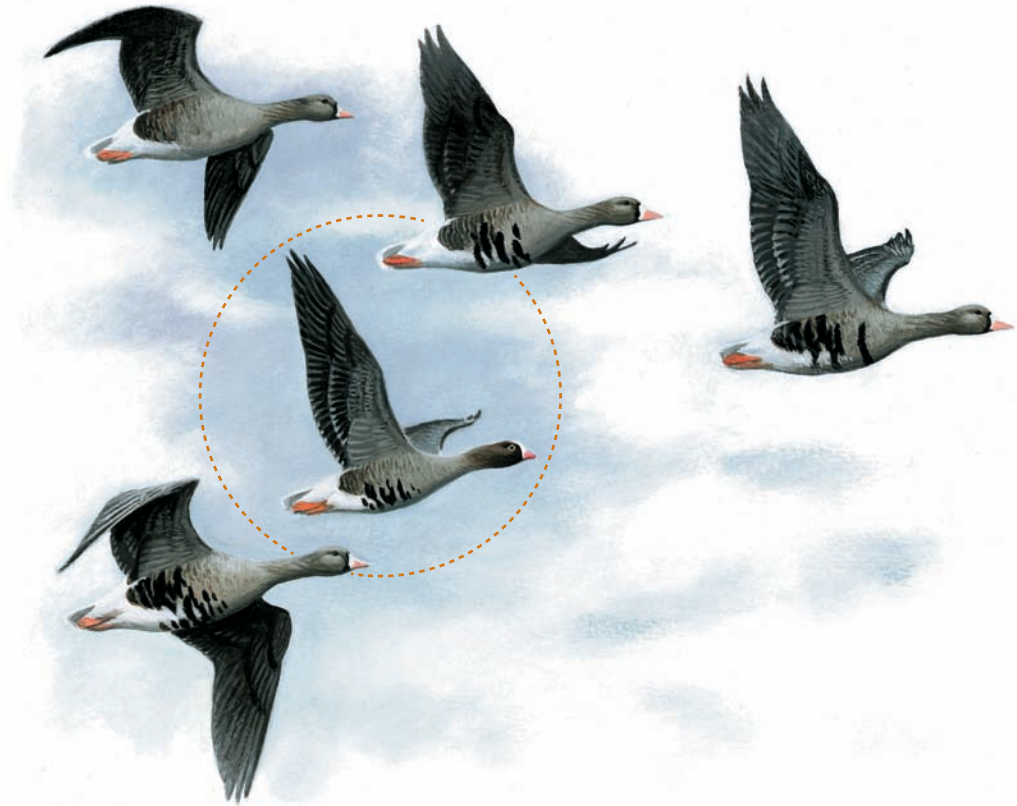
Lühinokk-hani (*Anser brachyrhynchus*) – Sarnaneb kõige rohkem rabahanele, värvuselt hallikas, üldmulje heledam kui teistel hanedel. Saanud oma nime silmapaistvalt lühikesse noka järgi. Musta värvi nokal on roosa võru. Lühikesed jalad on roosad. Väga väikesearvuline läbirändaja

Suur-laukhani (*Anser albifrons*) – Silmatorkavaks tunnuseks on valge lauk otsmikul ja tugevad mustad vöödid kõhul. Jalad oranzid. Nokk on kahvaturoosa, suurem ja sarnaneb rohkem hallhane omale

Väike-laukhani (*Anser erythropus*) – Väga sarnane suur-laukhanele. Valge lauk ulatub kõrgemale pealaele, mustad kõhuvöödid on tavaliselt väiksemad, kael lühem ja tumedam. Nokk lühike, kolmnurkse kuju ja sügavroosa värvusega. Hea tunnus määramiseks on erekollane rõngas ümber silma

Laukhaned lennus: kolm täiskasvanud ja üks noor suur-laukhani, alumi-
ses rivis vasakult teine väike-laukhani. Eristub väike-laukhane lühem kael
ja nokk ning suhteliselt pikemad ja kitsamad tiivad.

Väike-laukhanesid varitsevad põhilised ohud võib jagada kolme suuremasse rühma:

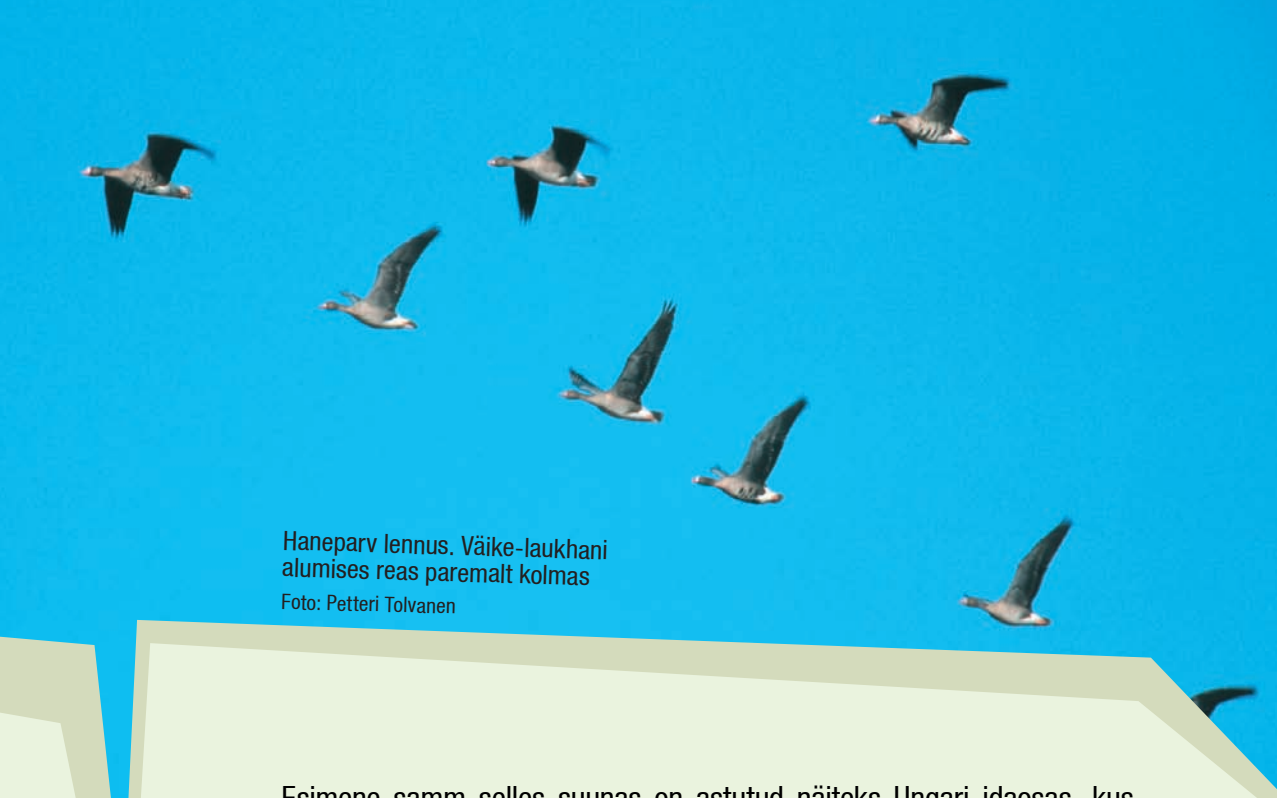
1. Suur suremus jahipidamise ja salaküttimise tagajärjel. Palju teavet
jahipidamise mõjudest on saadud tänu lindude rõngastamisele ja satelliit-
saatjatega jälgimisele. Suurt mõju omab näiteks kevadine hanejaht, mis
Venemaal on ikka veel lubatud.

Väike-laukhanesid ei tohi küll kusagil jahtida, aga probleemiks on
nende eristamine suur-laukhanedest (*Anser albifrons*), kes on tavalised
jahilinnud. Jahi tingimustes on neil peaaegu võimatu vahet teha. Veelgi
hullem on see, et osa jahimehi üldse ei teagi, et need kaks on erinevad
liigid. **Teadmatuse tulemuse hea näide pärineb Kasahstanist:** uuritud
jahisaagi hulgas esinevad väike-laukhaned võrreldes suur-laukhanedega
enam-vähem samas proportsioonis, mis parvedeski.

Ainukeseks
lahenduseks
siin oleks suur-
laukhanede (või
veel parem, kõikide
hanede) jahikeeld
ajaks, mil väike-
laukhaned kohal
viibivad.

Jahituristi poolt tapetud täiskasvanud (paremal) ja juveniilne väike-
laukhani Kasahstanis Kulykoli järve ääres
Foto: Petteri Tolvanen

Haneparv lennus. Väike-laukhani
alumises reas paremalt kolmas

Foto: Petteri Tolvanen

Esimene samm selles suunas on astunud näiteks Ungari idaosas, kus kogu hanejahi algus on edasi lükatud ajaks, mil väike-laukhaned on juba lõuna poole lahkunud.

Jahi efektiivne kontroll võib mõnikord väga häid tulemusi anda, näitena võib siin tuua mustlagle ja valgepõsk-lagle populatsioonide efektse kasvu pärast jahikeelu jõustumist.

2. Peatus- ja talvitusala muutused või kadumine inimtegevuse tulemusena. Paljud väike-laukhanede poolt varem talvitusalaena kasutatud looduslikud stepialad on eelmise sajandi jooksul kultuuristatud. Mitmed suured märgalad rändeteel on kuivendatud ja muudetud põllumajandusmaaks. Kevadrände peatuskohtades Eestis ja mujal Balti mere rannikul on osa suuri rannaniidualasid roostunud. Tulemusena on väike-laukhaned sunnitud kasutama vähemsoodsaid alasid. Reeglina on seal kehvem toit, suurem konkurents teiste liikide poolt ning rohkem varitsevaid ohtusid.

3. Häirimine

Siia alla kuuluvad erinevad inimtegevuse ilmingud nagu liiklus (näiteks lennuliiklus pesitsuspaikades), matkamine ja turism (näiteks kalamehed pesitsuspaikades ja linnuvaatlejad rändeteel), ning põllumajanduslik tegevus. Jahindus, isegi kui hanesid otseselt ei tulistata, tuleb samuti arvesse. Piisab hane korduvast üleshirnutamisest, mille tulemusena nad lendavad kehvemetele põldudele, kaotavad palju energiat ja ei suuda talletada korralikke energiavarusid.

Lisaks eelnevale on probleemiks ka Fennoskandia looduslike väike-laukhanede võimalik ristumine kasvandusest pärit lindudega, kelle abil loodeti aastaid tagasi tõsta väike-laukhanede arvukust Euroopas. Kahjuks on viimasel ajal tehtud geeniuuringud näidanud, et kasvandusest pärit linnud on vangistuses pahatihti ristunud suur-laukhanede ja isegi hallhanedega ning osa neist pole seega sugugi puhtatõulised.

Skandinaavia väike-laukhanede rännutsükkel näeb välja selline:

Juuni – augusti algus: pesitsemine Fennoskandia mägedes, enamasti Norras, vähesel määral ehk ka Rootsi ja Soome Lapimaal

August: Põhja-Norras rändepeatuspaikades

September: Venemaal Kanini poolsaarel

Oktoober: Ungaris Hortobágy rahvusparkis

November – märts: Kreekas Evrose jõe deltas ja Kerkini järvel

Märts – aprill: Ungaris Hortobágy rahvusparkis

Aprilli teine pool – mai keskpaik: Lääne-Eestis

Mai keskpaik: Soomes Botnia lahe rannikul

Mai lõpp – juuni algus: Põhja-Norras Finnmarkis

Väike-laukhanede parv Kreekas Kerkinil
Foto: Thodoros Naziridis

Peale selle on Euroopa rändeteel veel mitmeid vähemtuntud või hoopis teadmata peatuspaiku, mille väljaselgitamine ja kaitse korraldamine on loodetavasti lähiaja küsimus.

- Kreeka:** Evrose delta, Kerkinijärv
- Ungari:** Hortobágy rahvuspark
- Eesti:** Lääne-Eesti rannik (Matsalu rahvuspark, Silma looduskaitseala)
- Soomes:** Hailuoto saar ja Limingalahe ümbrus, Botnia lahe rannik, Lapimaa
- Norra:** Porsangenfjord ja Varangerfjord, Finnmarki pesitsusalad

Rändlindude kaitse on võimalik ainult efektiivse rahvusvahelise koostöö tulemusena kogu rändeteel ulatuses!

LIFE-Nature projekt “Väikelaukhane kaitse Euroopa rändeteel”

Rahvusvahelist LIFE-Nature projekti “Väikelaukhane kaitse Euroopa rändeteel” finantseeritakse Euroopa Liidu poolt aastatel 2005 – 2008. Projektis osaleb kokku üheksa partner-organisatsiooni Soomest, Norrast, Ungarist, Kreekast ja Eestist. Meil on projekti partneriks Riiklik Looduskaitsekeskus.

Rändepeatuspaik Norras Valdakis
Foto: Ingar Jostein Øien

Rändepeatuspaik Lääne-Eestis Matsalu rahvusparkis
Foto: Maire Toming

Life-projekti meeskond väike-laukhanede otsingul Kreekas
Foto: Maria Panayotopoulou

Projekti eesmärgiks on looduslikku päritolu väike-laukhanede kaitse tagamine kõikidel tähtsamatel pesitsus-, peatus- ja talvituslaladel kogu Euroopa rändeteede ulatuses. Selleks püütakse välja selgitada ja kaitse alla võtta seni veel teadmata peatuspaigad, hooldada tähtsamaid toitumis- ja ööbimisalasid ja teavitada nii jahimehi kui ka talunikke väike-laukhanede kaitse vajadusest. Projekti lõpuks koostatakse Eestis, Norras ja Soomes rahvuslikud tegevuskavad väike-laukhanede kaitse paremaks korraldamiseks.

Rände jälgimine satelliit-saatjatega

Norras alustati väike-laukhanede rände ja talvituslalade väljaselgitamist satelliit-saatjatjate abil juba 1993. aastal Norra Ornitoloogiaühingu ja Soome WWF-i koostöona. Sellest peale on väike-laukhanesid edukalt püütud ja saatjatega varustatud aastatel 1995, 1997 ja 2006. Aastatel 2004-2005 said saatjad selga ka mõned Venemaal Polaar-Uraalis pesitsenud väike-laukhaned.

Kümne aasta jooksul selgus, et Fennoskandia väike-laukhaned kasutavad põhiliselt kahte erinevat rändeteed. Suve lõpus pärast pesitsust ja esimest peatust Põhja-Norras suunduvad nad Venemaale Kanini poolsaarele ning seal jaguneb seltskond kaheks:

1. Osa väike-laukhanesid valivad edelapoolse tee ja lendavad otse Euroopa suunas kõigepealt Ungarisse ja seejärel Kreekasse talvituma. Siia kuuluvad arvatavasti ka need üksikud isendid, keda nähakse Eestis sügisrände ajal.

2. Teine osa lendab hoopis kagu poole ja peatub Kasahstani põhjaosas suurteil stepijärvedel

Uraali piirkonnas pesitsevate väike-laukhanede tee kulgeb piki Obi jõge Kasahstani, sealt edasi läbi Aserbaidzaani, Iraani ja Türgi kuni talvitusaladele Iraagis.

Skandinaavia väike-laukhanede kagusuunaline rändetee lõpuks teada kogu ulatuses

2006. aastal õnnestus esmakordselt kindlaks teha Fennoskandia väike-laukhanede kagusuunaline teekond pesitsusaladelt kuni talvitusaladeni kogu ulatuses. EU-Life projekti raames said kolm Norras Finnmarkis pesitsenud väike-laukhane (Finn, Nieida ja Imre) selga satelliit-saatjad ning nende toimetusi õnnestus jälgida alates maikuust kuni järgmise aasta kevadeni.

Tomas Aarvak kinnipüütud väike-laukhanega Valdakis
Foto: Ingar Jostein Øien

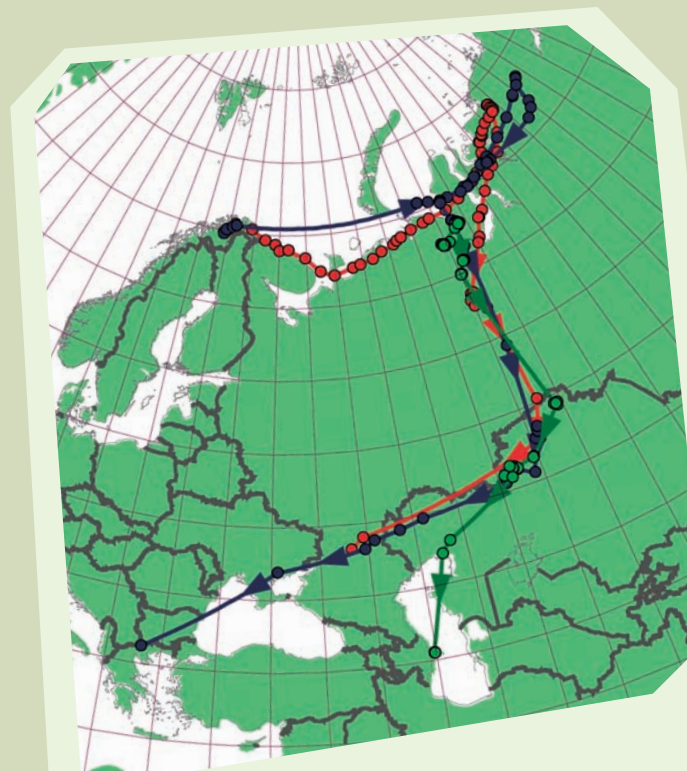

GPS satelliit-saatja kaalub umbes 30 g
Foto: Ingar Jostein Øien

Satelliit-hani Imre Norras
Foto: Morten Ekker

Mai- juuni veetsid nad pesitsusalal Finnmarkis, kuid jäid mingil põhjusel ilma järeltulijateta. Juulis võtsid kõik kolm ette hämmastava ligi 3000 kilomeetri pikkuse sulgimisrände Siberisse Taimõri poolsaarele, kusjuures koos lendav paar kulutas kogu teekonnale ainult kaks päeva: pesitsusalalt lahkuti 6. juulil ja saabuti Taimõrile 8. juulil.

Sinine – Norra väike-laukhanede paar Finn ja Nieida
Punane – Norra isalind Imre
Roheline – Polaar-Uraali väike-laukhani

Kaart: NOF (Birdlife Norway)

Augusti lõpus algas sügiseränne kõigepealt Jamali poolsaarele ja sealt Obi jõe. Septembri lõpu-oktoobri alguse veetsid kõik kolm Põhja-Kasahstanis, sealt suunduti Venemaale Volgogradi oblastisse, kus üksik isalind Imre maha lasti. Ellujäänud paaril õnnestus oktoobri lõpuks jõuda ennegi tuntud talvitusalale Kreekas.

2007. aasta kevadränne kulges piki Euroopa rändeteed läbi Ungari, Leedu, Eesti ja Soome. Norraste jõudes olid mõlema linnu saatjad kuhugi kadunud, aga tänu värvi-rõngastele õnnestus siiski tuvastada, et Finn ja Nieida jõudsid õnnelikult pesitsusalale ja lahkusid sealt 2007. aasta hilissuvel koos 5 pojaga.